

PRACTICAL APPLICATION OF MODERN METHODS AND TECHNIQUES FOR THE DEVELOPMENT OF VOCAL ABILITIES IN MUSICALLY TALENTED CHILDREN

Alisha S. Pavlova

Southwest university “Neofit Rilski”, Bulgaria, ashlipavlova@gmail.com

Abstract: Vocal art training is a complex process in which the trainer has a serious responsibility to monitor both the performance of the tasks of the subject and the physical and psychological state of the trainee in order to develop the full potential. From this point of view, the article examines some of the connections of musical pedagogy with other disciplines in a practical way. The article attempts to present ideas from popular music pedagogy and the trends in the modern practice, referring to opinions and methods proposed by famous music teachers as well as personal observations from pedagogical practice on the development of musically talented students. In an overview, the present study aims to trace the practical application of modern methods and techniques for the development of vocal abilities in musically talented children. Two methods were used to carry out the research: analysis of practices by world-renowned pedagogues and analysis of personal experience from systematic practical work with musically talented children.

Keywords: scientific popular music pedagogy, talented, stage image, vocal art, acting skills

ПРАКТИЧЕСКО ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИ И ТЕХНИКИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГЛАСОВИТЕ ВЪЗМОЖНОСТИ ПРИ МУЗИКАЛНО-НАДАРЕНИ ДЕЦА

Алиша С. Павлова

ЮЗУ „Неофит Рилски“, България, ashlipavlova@gmail.com

Анотация: Обучението по вокално изкуство е комплексен процес, при който обучаващият има сериозната отговорност да следи не само за изпълнението на задачите на предмета, а и за физическото и психологическо състояние на обучаемия с цел разгръщане на целия потенциал на обучаващият се. От тази позиция, в статията, в практически план се разглеждат някои от връзките на музикалната педагогика с други дисциплини. Тя прави опит да представи идеи от популярната музикална педагогика и тенденциите в съвременната практика, като се позовава на мнения и предлагани методи от известни вокални педагози, както и лични наблюдения от педагогическата практиката върху развитието на музикално-надарени ученици в обучаването им по вокално изкуство. В обзорен план настоящото проучване цели да проследи практическото приложение на съвременните методи и техники за развитие на гласовите възможности при музикално-надарени деца. За реализиране на изследването се използват два метода: анализ на практики от световноизвестни педагози и анализ на личен опит от системна педагогическа практика с музикално-надарени ученици.

Ключови думи: научно-популярна музикална педагогика, талантлив, сценичен образ, вокално изкуство, актьорско майсторство

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Развитието на гласовите възможности при музикално-надарени деца трябва да се осъществява чрез набор от различни техники, методи, в частност набор от упражнения за всяка от многото способности, които притежава талантливият глас (вибрато, главово пеене, гръдно пеене, фалцет и т.н.). В контекста на изложението понятията „надарен“ и „талантлив“ се разбират като синоними, въпреки съществуващите дискусии относно съдържанието им.

Музикалният педагог би следвало да съобрази методите и техниките с нуждите на идентичността на всеки един глас, спрямо неговите възможности. През последните няколко години, интернет пространството дава гласност на различни музикални педагози, които разчупват идеята за „типичния“ музикален урок с надарени ученици. До този момент „типичният“ музикален урок се състои от два етапа на действие : първи, стартиране на урока с леко **разпяване** на заучени кратки мелодии (при народното пеене) или чрез кратки тонови мелодии с размяна на шестте гласни букви (а,ъ,о,у,е,и), след което и сричково разпяване (ма, мо, ме, ми, му, в поп и джаз пеенето); втори -същинската част- разработване на песен. За щастие тенденциите в

световен мащаб изместват фокуса от същинската част, като придават значение на работата с различни музикални упражнения.

В обзорен план настоящото проучване цели да проследи практическото приложение на съвременните методи и техники за развитие на гласовите възможности при музикално-надарени деца, а в практически план се разглеждат някои от връзките на музикалната педагогика с други дисциплини. За реализиране целите на изследването са използвани два метода. Първият е анализ на практики от световноизвестни педагози, а вторият метод е анализ на личен опит от системна педагогическа практика с музикално-надарени ученици.

2. НАУЧНО-ПОПУЛЯРНА МУЗИКАЛНА ПЕДАГОГИКА

Педагозите, които през последните години споделят опит и различни музикални предизвикателства чрез техни сайтове, платформи и приложения в интернет пространството–можем да наречем иноватори, защото внедряват новости в практически план непознати за музикалната педагогика до сега, освен това благодарение на алтернативните и иновативните им предложения, те бързо се превръщат в популярни и търсени от певци, учители, също така биват интересни за хора, които нямат отношение към музиката, благодарение на различни късометражни видеа, в които показват как работят с техни ученици. Пример за такъв музикален педагог е Cheryl Porter от Америка, която рекламира своята методика чрез бизнес профили в Instagram и Facebook. Има и свой сайт [5], в който осъществява онлайн курсови обучения. За всеки курс тя разработва учебник-помагало, в което е описано и нотирано всяко едно музикално упражнение предложено и измислено от нея, а упражненията са съобразени с целта на курса. Друг популярен музикален педагог е световно известната певица Christina Aguilera, която подписва договор с Master Class San Francisco като онлайн учител по пеене и разработва свой учебник и помагало. Тя също залага на упражненията като главен критерий за развитие на гласовите качества. При нея обучението е само онлайн и това, което го различава, е набор от актьорски упражнения, в които участие взема Dustin Hoffman, актьор, режисьор и учител по актьорско майсторство. Annabel Williams е един от най-търсените вокални треньори в Обединеното Кралство, световноизвестна като вокален треньор на звездите. Тя работи изцяло онлайн чрез свой разработен сайт [6], като залага на терапевтичен стил на преподаване. Според нея домашния уют, доверието и свободата пред педагога са достатъчни за ученикът да разгърне потенциала си.

3. МУЗИКАЛНАТА ПЕДАГОГИКА И ПСИХОЛОГИЯТА

Съществува дял от психологията, който се занимава с разбирането и изучаването на музиката, музикална психология. Съвременната музикална психология се развива въз основа на анализиране на емпирични данни, до които се достига чрез системно наблюдение и взаимодействие с наблюдаваните. Музикалната психология разглежда, както психологията на музикалното възприятие, така и психологията на музикалните способности (Христозов, 1995). Психологията на музикалните способности включва изследвания върху музикалния слух, възпроизвеждането на музика, композирането и импровизацията, музикалната памет. Ангелина Петрова определя музикалния слух като „медиатор в глобалната музикална култура“ [2,23], а Марина Старчеус отбелязва, че музикалният слух „е не просто слух, но е повече от слух“ [3,9].

Друго направление в музикалната психология е социална психология на музиката (Манолова, 1989), която изследва предизвикването и предаването на емоция чрез музиката, връзката между музиката и съзнанието в ситуации на среща изпълнител-публика. Музикалната психология е пряко свързана с музикалната педагогика, в практическите си аспекти тя може да бъде полезна за психическото състояние на изпълнителя. Практическата музикална психология е звеното, нужно на кандидат-певецът, за да разгърне пълния си потенциал. Ако може да бъде количествено сравнение по важност на компонентите, участващи в цялостното представление или сценична изява на даден изпълнител, то психическото състояние би следвало за заеме значителен дял. Доста често явление сред изпълнителите е „сценичната треска“. Това, в което се изразява тя, е треперене на гласа или тялото на изпълнителя, несигурност, забравяне на текст, невъзможност за изпълнение, грешки в изпълнението, отказ от изпълнителя да излезе на сцената, в по-лоши случай може да се стигне дори и до колабиране на изпълнителя. Ето защо трябва да се обърне сериозно внимание на психическото сценично състояние на даден изпълнител, бил той певец, инструменталист, актьор, оратор. Съществуват различни техники за справяне с това психическо състояние, сред които най-популярни са **дихателните успокоителни упражнения**. В практически план, обаче, тези упражнения съвсем не са достатъчни. Затова за справянето с това притеснително състояние на изпълнителя трябва да се започне доста преди сценичната изява. В помощ на това състояние могат да бъдат **разговори с музикалния педагог**. Темите на разговор следва да са съсредоточени в подкрепа на притеснителното състояние на ученика като разговор за страховете му от изява, както и разговор за възможни инциденти по време на представлението,

например проблем с звука, микрофония, грешка в текст, проблем със сценичния костюм и начините за справяне със ситуацията. Когато изпълнителя е сигурен в това, което трябва да представи пред публика, той е спокоен, затова **репетициите** са неизменна част от работата му. Съществуват различни репетиции като най-често срещани са репетиция с музикалния педагог, самостоятелна репетиция на изпълнителя и „генерална“ репетиция. Генералната репетиция представлява осъществяване на изпълнението на сцената, на която ще бъде представено пред публика. При тази репетиция изпълнителят облича своя сценичен костюм, прави се настройка на микрофон, звук, ориентация на сцената. След тази репетиция изпълнителят се чувства по-уверен за предстоящата му изява. Вид алтернативно предложение е **репетиция извън зоната на комфорт**, при този вид репетиция изпълнителят излиза от комфортния за него музикалния кабинет, застава на необичайно място сред хора и представя изпълнението си. За свеждане на притеснението до минимум положително действа репетиция сред пустош, например сред природата. На такова място свободата на изпълнение е различна, абсолютно необременена от странични фактори. Като цяло хората на изкуството се славят с по-голяма емоционалност. Срещите с психолог могат да бъдат много полезни за музикант-артисти, както за емоционалността им в личен план, така и за цялостното им състояние в професионален.

4. МУЗИКАЛНАТА ПЕДАГОГИКА И ЛОГОПЕДИЯТА

Логопедията е наука, изучаваща нарушенията на речта и езика, гласовите нарушения, които в певческото изкуство са недопустими. В българските музикални училища при кандидатстване за певческа специалност се изисква документ от логопед, който да удостоверява липсата на говорни нарушения у кандидата. Говор, глас, артикулация, дикция, както и слуховата система са компоненти тясно свързани с музикалната педагогика и обект на изследване от логопедията. Най-често срещани проблеми сред учениците са неправилното изговаряне на буквите „р“ и „л“, както и „съскащите“ и „шъшкащите“ звуци. При тези говорни нарушения кандидат-певецът задължително трябва да посещава логопед, с когото да работи за изчистване на говорния проблем. Това, за което музикалния педагог, като непрофесионалист в логопедията, трябва да наблюдава, е правилната **артикулация** и **дикция** на ученика. Много често двете понятия се използват като еднородни, но всъщност те имат различни значения. Понятието „артикулация“ означава разчленение, учленение, разделяне на говорните звукове посредством движенията на артикулационните органи. В книгата си „Говорна терапия“, Цветанка Ценова изброява артикулационните органи, които включват език, устни, долна и горна челюст, меко небце, бузи, зъби и [4,15]. На кратко, артикулацията е правилно произношение на звуковете в езика. Дикцията е отчетливо говорене, пеене, декламирање. За по-добра дикция е необходимо не само правилно артикулиране на звуковете, а и отчетливото им произнасяне. Друго, за което музикалния педагог трябва да следи, е наличие на **ринофония** (носов глас). Вероятността за ринофония при талантиливи ученици в начален етап на обучение по вокално изкуство е ниска, поради факта, че стартират с упражнения, които следва да дадат начални знания и усещания за разположението на въздушната струя, постановка на гласа и начини на звукоизвличане. Неправилното разположение на въздушната струя води до носов глас и веднъж заучен по-този начин певецът много трудно променя навиците си. Подобно състояние може да бъде регулирано чрез гласова терапия, състояща се от упражнения за дишане и разположение на въздушната струя, които имат за цел да покажат правилния въздушен път и да пренаучат вече свикналата мускулатура. Носов глас или носово пеене се случва много често при певци, имащи проблем с гласните връзки, като певчески възли, доброкачествен тумор на ларинкса, появяващ се предимно на гласните връзки. Тези проблеми водят до смущения в движението на гласните връзки и се получават вследствие на редовна практика и неправилна хигиена на гласа при певците. Често, поради затруднение в звукоизвличането, при такива случаи, певецът несъзнателно измества пътя на въздушната струя и това води до ринофония. Освен споменатите, музикалният педагог следва да следи и за дисфония (нарушен глас), фонастения (слабост на гласа), дрезгав глас, патологична мутация в пубертета, патологични промени във височината, силата и тембъра на гласа.

5. МУЗИКАЛНАТА ПЕДАГОГИКА И АКТЬОРСКОТО МАЙСТОРСТВО

Певецът следва да има наличие от няколко комплексни качества, които да го отличават в цялост, това е състоянието, което в музикалните среди се нарича **завършен музикално-сценичен образ**. За това, освен правилното изпълнение на избраната песен или репертоар и подготовката на сценичен костюм, важна част заема и сценичното поведение на изпълнителя. Тук идва ролята на актьорското майсторство в музикално-сценично изкуство. Допирът с публиката, езикът на тялото, положителното излъчване, харизма и магнетизъм са все качества, които трябва да притежава завършеният музикално-сценичен образ. Освен цялостното представяне, съществува и вероятността за възможни проблемни ситуации на сцената, за които музикант-артистът трябва да бъде подготвен, да знае как да постъпи в подобна ситуация било то да прикрие

дадения проблем или да съумее да превърне дефекта в ефект. Друг важен сценичен момент е пресъздаване на емоцията на текста от певецът. Много често певецът губи връзката с публиката, ако той представи дадено произведение без да отчете текстовата емоционалност. След подобно изпълнение се среща коментарът „изпято като по учебник“, което значи, че във вокално отношение певецът се е представил отлично, но липсва емоционалност. Поради ред причини актьорското майсторство заема сериозно отношение в музикално-изпълнителското изкуство, от тук следва, че и музикалният педагог трябва да отчита важноста на тази материя и да развива комплексно с вокалната техника и актьорски умения у своите ученици. Това може да се осъществи по много начини, както с упражнения за изразителност и имитация на разказващото се в текстовете, така и с разиграване на различни музикални сценки. Мюзикълът и операта са типичен пример за смесване на музикалното изкуство с актьорското.

6. МУЗИКАЛНАТА ПЕДАГОГИКА И ФИЗИЧЕСКАТА АКТИВНОСТ

При певците физическата активност е от огромно значение, подвижността на тялото и мускулатурата спомага за лекотата на изпълнение. Съществуват упражнения, както за отпускане на мускулатурата, така и дихателни - с цел по-голяма издръжливост на фразата. На връзката между музикалното изкуство и физиката на човешкото тяло не се обръща особено внимание, а както гореспоменатите и тази област свързана със спорта е важна част за развитието на музикалните заложби. Координираните ритмични движения на тялото и усещането на различните групи от мускули, впрягани в пеенето (гръбна, коремна мускулатура), могат да помогнат за уголемяване диапазона на гласовите възможности. Различни видове спорт, както и танцовото изкуство, облагодетелстват състоянието на обучаемия. Още преди да стартира музикалният урок или разпяване при певецът, е препоръчително да се направи загряване на вратната мускулатура чрез кръгове на главата, на гръбната чрез махове на ръцете и дори клекове за раздвижване на цялото тяло. В онлайн клиповете си Cheryl Porter показва упражнения за достигане до високи тонове с помощта на боксови ръкавици, като при достигане до височините ръцете се удрят една в друга или се изпъват рязко напред и това спомага за по-лекото и без напрежение изпяване на високия тон. Този ефект, всъщност, се получава не от вълшебството на боксовите ръкавици, а от отключване и освобождаване на гръбната мускулатура при удряне или изпъване на ръцете. Различните спортове могат да допринесат по различен начин за музикалното развитие. Бягането, например, спомага за отделяне и усещане на разликите при гръдно и диафрагмено дишане, също така и за координацията на въздушната струя и по-големият запас от въздух при пеене. Фитнесът и бойните спортове освен възпитаващи дисциплина и издръжливост, помагат за усета и координирането на мускулатурата на тялото. Танцовото изкуство е мощен катализатор на цялостното не само певческо, а и сценично творчество. То спомага за ритмичния усет, свободата на движенията на тялото, както и за актьорската игра при представление.

През 1890г., в опитите да се справи с загуба на гласа си по време на публична изява, Фредерик Матиас Александър, шекспиров оратор от Тасмания, започва да анализира своето поведение и физически особености по време на репетиции и публични изпълнения. След неуспешни опити на лекари да разберат първоизточника на проблема, той заключава, че се самонаранява при говорене от невнимание. Анализирайки видеа от сценични изяви и наблюдения при разиграване на сценки пред огледало, Фредерик М. Александър стига до извода, че свива позата на тялото си, дърпа главата си назад и я навежда в подготовка за всяка реч, което нарушава работата на дихателните и гласови процеси. Така той създава алтернативна терапия, която по-късно се нарича Техника Александър и се позовава на идеята, че неправилната поза води до здравословни проблеми. Тази техника се преподава и от класически обучени вокални треньори и музиканти, които твърдят, че тя „позволява балансирано използване на всички аспекти на гласовия тракт чрез съзнателно увеличаване на въздушния поток“ [7], което води до подобрени музикални умения и тон, и намалява сценичната треска.

7. КЛАСИФИКАЦИЯ НА МУЗИКАЛНИТЕ УПРАЖНЕНИЯ

В съвременната музикална педагогика се разграничават няколко вида пеене спрямо гласовият регистър. Това са: глас на пържене (fry) или басов глас; гръдно пеене (chest voice); главоово пеене (head voice) и фалцетно пеене (falsetto); свирков регистър (Whistle), познат също като флажолетен. Видовете гласове спрямо диапазона, тоновия обхват са : алт, мецосопран и сопран при жените; бас, баритон и тенор при мъжете. За развитие на гласовите качества могат да се разграничат три техники за работа с музикалните видове упражнения: **постепенна** - постепенно усложняване на упражненията от един вид, препоръчителна за начално певческо обучение; **комбинативна от един вид** – комбинира две или повече упражнения от един вид, подходяща както за надарени ученици в начално вокално обучение, така и за напреднали с цел

динамичност, пъргавост и подгряване на гласа; **комбинираща** -комбинира две или няколко упражнения от различни видове, за ученици след начален етап на музикално изпълнителско обучение.

В началното музикално-изпълнителско обучение е препоръчително да се започне с **вокалооформящи** упражнения. Това са упражнения, съставени от гласни букви, от един до три тона, в последствие тоновия диапазон се уголемява. Този вид музикални упражнения вървят с **упражнения за чувство за ритъм и фониатрични упражнения** (упражнения за техниките за дишане). Често музикалните педагози не обръщат внимание на техниките за дишане и това причинява проблеми в изпълненията на учениците в бъдеще. Видовете дишане при пеене са гръдно, диафрагмено (нискокоремно) и смесено. Упражненията за дишане могат да се реализират по няколко начина според позата на тялото. Важно, при този вид упражнения, е обучаемият да успее да разграничи различните видове дишане. Това разграничение се постига чрез изолиране на различните органи, свързани с дишането: нос, уста, коремна област (диафрагма) при хоризонтално положение на тялото и гръдната област. В тази насока, гласовата терапия предлага редица съвети и алтернативи.

Сред фолклорните певци предимно се наблюдава гръдно дишане, което води до „**гърлено пеене**“. Така нареченото „гърлено пеене“ се получава при доста певци в стремежа си да пеят силно, дишането е гръдно и атаката на въздуха усилва звука, като за сметка на това натоварва вратната мускулатура, води до дрезгавост на гласа и при редовно подобно пеене нарушава целостта на гласните връзки, в музикално-певческото изкуство тази постановка се приема за грешна, както и силно неепрепоръчителна поради възможността от здравословни проблеми на гласните струни вследствие на нея. Тази постановка е често срещана в българското народно пеене.

Упражненията за плътност и точност на вокала спадат към упражненията за гръдно пеене. Гласът звучи по-плътнo и ниско в гръдния резонатор. Това са упражнения, които са в зоната на гласов комфорт на певеца, могат да съдържат различни мелодии, разпяване на думи, както и части от заучени песни в схемата на разпяване от различни тоналности спрямо гласовия диапазон на обучаемия. Тези упражнения имат за цел подпомагане на точността и категоричността при интервалово движение на мелодията, ясно и точно начало и завършек на певческата фраза, оптималното овладяване на вокалообразуването. Гръдното пеене създава усещане за спокойствие, то може да бъде силно и плътнo, тихо и нежно, може да борави с различна динамика. Много често в стремежа си да пеят силно, учениците напрягат гърлото и гласните си връзки, това става несъзнателно, звука се разпръсква в пространството и пеейки, ученикът не чува достатъчно силата си. Това състояние може да се контролира с упражнения, при които се използва някакъв съд (например чаша), които се поставя пред устата при пеене. Този съд играе ролята на резонаторна кутия, която обръща силата на песенето към певеца и това води до успокояване на напрежението в гърлената област. Гръдното пеене предлага множество възможности, които могат да се развиват чрез набор от подходящи упражнения като: упражнения за динамика на гласа, упражнения за орнаментиране и акцентирание, легато (legato) и стакато (staccato) пеене, упражнения за развитие на музикалния слух и други. За да възпроизведат височините в този регистър, гласните връзки са удебелени, при повишаване на височината на звука, състоянието им се променя, намалявайки вибрационната маса и дебелината, което значи, че за изпълняването на по-високи тонове, гласните връзки изтъняват. Това е състояние, в което вибрациите се усещат в главовия резонанс, най-вече в задната част на главата, гласът звучи по-лек и тънък. Упражнения свързани с главовото пеене могат да бъдат **за точност и развиващи силата** на гласа при главово пеене. При запознаване и начално усещане на главовото пеене, гласът е приглушен и тих, усеща се примесен с въздушната струя, което всъщност е фалцетно пеене. Фалцетното пеене е леко, нежно, тихо и без никакво напрежение. С практически упражнения, развиващи силата на гласа в главовия регистър, той става по-силен и неколеблив, изразителен и категоричен. Оперното пеене е пример за силно и изразително главово пеене. При главовото пеене също могат да се използват интервалови упражнения, упражнения за легато и стакато пеене и други. Други упражнения, важни за развитието на вокалното майсторство, са имитация на различни стилове с цел усещане на разликите в постановките, техники за разширяване на диапазона, микрофона техника, сценично поведение и други[1].

8. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Займстването от научно-популярната музикална педагогика в обучението на надарени деца разкрива нови възможности пред вокалния педагог. Освен възможността за разнообразие на часовете, новите тенденции, техники и методи предлагани от популярните педагози, отключват възможността за по-високи резултати при вокалното обучение.

Музиката е явление, което постоянно се променя и в него намират изява различни идеи, колаборации между вокалисти, стилово смесване, новости при певческото изкуство. Музикалният педагог трябва да следи за

тези новости, да ги представя на обучаемите, да подкрепя творческите им нагласи и мислене, както и да стимулира търсенето на певческата им индивидуалност. За още по-успешната реализация на бъдещия певец и цялостното му въздействие в музикално-сценичен образ, влизат в помощ връзките на музикалната педагогика с другите дисциплини.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиева-Делева, Е. (2020). *Оромоторна логопедична терапия: Теоретични аспекти и практическо приложение*. Варна: СТЕНО.
- Бояджиева-Делева, Е. (2022). *Диагностика на говора и нарушенията му в детска възраст*. Варна: СТЕНО.
- Павлова, А. (2021). Развитие на креативността на музикално надарени деца чрез идеи от научно-популярната педагогика, Сборник: Образование без граници- реалност и перспективи (стр. 356), УИ „Неофит Рилски“, Благоевград, ноември 2021
- Петрова, А. (2014). Когнитивни подходи към музикалния слух и музикалната памет. София : Марс 09, 2014.
- Старчеус, М. (2005). Слух музиканта: психолого-педагогическите проблеми становления и совершенствования. Автореферат дисертации, Москва
- Ценова, Цв. (2010). Говорна терапия, София,
- Манолова, В. (1989). *Музикална психология. Христоматия*. Благоевград: ВПИ Благоевград.
- Христозов, Х. (1995). *Музикална психология*. София: Макрос 2000.
- Cherly Porter vocal method. <https://cherylportermethod.com> (4 ноември 2022 г.).
- Klein, S.D., Bayard, C., & Wolf, U. (2014). The Alexander Technique and musicians: a systematic review of controlled trials. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4287507/> (4 ноември 2022 г.).
- Williams, A. (2022). The vocal coach. <https://thevocalcoach.com> (4 ноември 2022 г.).